

SREČANJA

SODOBNA NEMŠKA POEZIJA

I

Stanje, v kakršnem se je znašlo nemško pesništvo takoj po vojni, je imelo svoje temeljne vzroke v najbližji preteklosti. Hitlerizem, ki je privedel do prekinitve s tradicijo in do duhovne izolacije Nemčije v odnosu do ostalega sveta, in po drugi strani vojna, glad, uničenje, poraz so skoraj v vso povojno generacijo nemških pesnikov vsadili nezaupanje, resignacijo, nemoč, občutek krivde in pesimizem. Ta pečat prekletstva in apokaliptičnih razpoloženj še danes nosi v dobršni meri skoraj vsa literarna generacija, ki je prvič nastopila v usodnih dneh vojne ali pa tik po njej. Ni več filozofskih sistemov v lirični obliki, ne strastnih teženj za velikimi deli, ne revolucionarnega patosa, usmerjenega k spremembi resničnosti; napočila je doba splošnega streznjenja.

Vendar pa se je po trenutni dezorientaciji, ki je nastopila neposredno po porazu, stanje v nemški literaturi kmalu popravilo in dandanes že lahko tako v prozi kot v poeziji opazimo pomembne vsebinske in formalne premike. To velja tudi za vzhodnonemško literarno območje, kjer je v štiridesetih letih prevladoval administrativno forsirani programatični socialistični realizem, ki je ponekod doživel že kar osupljive deformacije, vendar pa se v zadnjem času situacija v tem pogledu zelo popravlja, saj zasledimo tudi tu vrsto zanimivih kreativnih prizadevanj.

Povojna nemška poezija je opravila dokaj zanimiv in umetniško pomemben razvoj, čeprav je imela izredno trdo delo. Mnogi starejši nemški pesniki, ki so za Hitlerja emigrirali, se po vojni proti pričakovanju niso vrnili. Čas velikih literarnih tokov, ki so prevladovali med obema vojnama, je minil. Mladi rod je moral začeti znova in si poiskati nove učitelje. Zato se ena prvih povojnih antologij mladih avtorjev tudi imenuje *Začetek*. Pričeli so iskati časovne analogije: ena izmed njih je bilo obdobje nemškega baroka in prav simptomatično je obračanje h Gryphiusu — pesniku tridesetletne vojne, nemške tragedije, bede in ponižanja.

Velik vsebinski obseg in različna formalna prizadevanja, ki jih danes zasledimo v nemški poeziji, so izraz intenzivnega ekonomskega razvoja in s tem v zvezi celotne duhovne strukture nemške družbe, ki se je bolj ali manj otresla bremena preteklosti, zato zlasti v delih mlajših in najmlajših avtorjev ni opaziti tiste duhovne obremenjenosti, ki je značilna za nekatere starejše pesnike (npr. Hans Egon Holthusen, Günter Eich).

V tematski strukturi sodobnega nemškega pesništva se prepletajo različne poetske smeri — od pastoralne in bukolične do satirične, od metafizične do elegične poezije. Glasnikom vaških polj in ribnikov stoje nasproti glasniki modernega cityja. Na splošno se sodobni nemški pesnik ne čuti več neposredno odgovornega za svet, niti si ne lasti več poslanstva namestnika človeštva, kar je tako značilno za Rilkeja. Tudi revolucionarnega patosa mnogih avtorjev ekspresionistične dobe danes ni zaslediti, čeprav so pridobitve poznega ekspresionizma še zmerom žive v podedovanem mojstrstvu različnih liričnih pobudnikov iz vrst starejših generacij. Čutiti je tudi vplive tujih literatur, zlasti

romanskih in saksonskih, ki jih pesniki bolj ali manj neodvisno prekvašajo z lastno osebnostjo in tako bogate svoj izraz. Ni malo avtorjev, ki skušajo s širjenjem liričnega besednjaka, s selekcijo in potenciranjem metaforičnih možnosti doseči nove formalne obogatitve. Surrealistične tendence se krepijo do tistih mej, ko postaja pisanje v podobah zmerom bolj hieroglifsko in ponekod že prehaja v poezijo nekakšnih magičnih gesel.

Medtem ko se manjši del zvečine starejših pesnikov še naprej giblje v že tradicionalnih vodah nemške lirike, začenši s Claudiusom, Goethejem in romantiko pa do Rilkeja in Hofmannsthala, se druga skupina pretežno mlajših avtorjev zgleduje pri poznem Rilkeju, pri Georgu Traklu, Oscarju Loerkeju, Gottfriedu Bennu, Bertoldu Brechtu in znova odkritem Heglovem sodobniku Friedrichu Hölderlinu.

Dobršen del sodobnih pesnikov živi ob spominih na preživete vojne grozote in z občutkom nelagodnosti spremlja sedanost tako, kakršna je, zato je poezija ponekod do nihilizma odtujena svoji dobi in svoji domovini (npr. Hans Magnus Enzensberger, Karl Krolow), sluteč nove, še strašnejše katastrofe. Po drugi strani pa se mnogi od sedanosti odvrčajo in se melanholično zatekajo k prirodi in k primitivnemu življenju (npr. Heinz Piontek, Johannes Bobrowski, Gerhard Neumann) ter ju najčesče doživljajo kot mit. Njihov beg pred resničnostjo je v bistvu obsodba nehumane civilizacije in časa, v katerem žive. Karakteristično je nasprotje med tem predajanjem naravi in umikanjem v mite in legende ter preživelim, a ne docela obvladanim doživetjem zgodovine: med zatekanjem v idilo in hladnim približevanjem eksaktnemu prirodno znanstvenemu področju; med reklamnim žargonom in biblijskim patosom; med prezirom in gnusom nad svetom ter ljubeznijo do ljudi. Prišlo je do križanja čutnega in abstraktnega in mešanja najbolj nezdružljivih vtisov. Svoje doživetje resničnosti skušajo kar se da strniti in se osvoboditi sentimentalnih izlivov, zato je v velikem delu sodobne nemške poezije metafora dobila podrejeno vlogo, uveljavlja pa se njena miselna substanca. Pesniki se zavedajo, da so v opoziciji s svetom, v katerem žive, da so njegovi kritiki, a tudi tolmači njegovih sanj. Zanje je svoboda, kakršna obstoji, samo pogojna svoboda, omejena z nekimi prostranimi in nevidnimi rešetkami. Zato se mnogi od njih ne morejo odvrniti od srdito deklarativnega načina obračunavanja s svojim okoljem in se jasno politično opredeliti, čeprav si v svojem izrazu prisvajajo tudi tradicijo takih pesnikov, kot sta bila Heine in Brecht.

Precejšen del mladih in najmlajših pesnikov se skuša izražati v neke vrste formulah, razbremenjenih vsakega okrasja in tradicionalne ritmike, in si prizadeva priti do čiste, sintaktično primitivne abstraktne pesmi (npr. Helmut Heissenbüttel) ali uživa v kombiniranju besed, ki jim skuša dati podoben grafični razpored kot svoje dni Apollinaire. Vendar vsem tem primerom manjka mojstrova romantično nezadržna imaginacija in velika vitalnost. Najbolj ekstremni avtorji razvijajo tak sistem simbolike in abstraktnih šifer, ki ga že ni več mogoče racionalno obseči in nima nobene vsebine.

Toda velika večina moderne nemške lirike je ostra in precizna v svojem izrazu, ki je poln nepričakovanih odkritij. Povojni čas strogih pesniških oblik je mnogokje zamenjala doba prezira do pravopisnih pravil in sintakse; prišlo je do novih prodorov v gradnjo stiha. Nova poezija hoče pretresati, izzivati proteste. Sodobni lirik želi utrditi sebe in svojo pesem nasproti družbi, ki

resnično individualnost iz leta v leto bolj podjarmlja. V svojih pesniških figurah išče daljne odnose med stvarmi in skuša prodreti za njihovo obzorje. To se dogaja v času, v katerem se vse regulira z organizacijo in z upravljanjem in ko preti, da bo življenje postalo gladko tekoči mehanizem.

II

GÜNTER EICH, rojen 1907. leta, sodi v starejšo generacijo sodobnih nemških pesnikov in je eden od najpomembnejših zastopnikov tako imenovane *Naturlyrik*. Eich piše pesmi, prozo, eseje in slušne igre. Za svoje literarno delo je prejel že več pomembnih nagrad.

V njegovi poeziji izstopa kratka strnjena dikcija, ki skuša kar najbolj adekvatno izražati različna spoznanja in občutja. To je posledica pesnikove intenzivne težnje po lapidarnosti liričnega izraza in zgoščenosti misli, zato v tej poeziji ni razbrzdanih asociativnih tokov in besednih dvoumij, temveč je v njih uresničena predvsem izredna volja po logično organizirani izpovedi, ki asociacije sicer ne izključuje iz svojega formalnega repertoarja, vendar jo uporablja le tedaj, kadar skuša z njo pokazati določen aspekt razmerja med človeško zavestjo in resničnostjo.

V njegovih pesniških pokrajinah se človek odpočije. V njih odkriva tisto lepoto in humanizem, ki se drugod čedalje bolj pogreza v območje negotovosti in utesjenosti. Toda to je le ena plat Eichove lirične usmerjenosti. Tenko zna prislusniti tudi utripu civilizacije, kakršna živi v modernem cityju, in ji najti ustrezen in prepričljiv lirični ekvivalent.

Svoje pesmi je Eich izdal že v več knjigah in tudi v izboru. Najzanimivejše med njimi so *Naznanila dežja*, *Podzemeljska železnica* in *Odročne pristave*.

HANS EGON HOLTHUSEN se je rodil leta 1931. Živi v Münchnu. Piše pesmi, eseje in kritike, močno pa se je uveljavil tudi kot prevajalec iz angleške in ameriške poezije, ki sta vplivali tudi na njegovo izvirno pesniško delo. Pripravil in uredil je tudi že nekaj pesniških antologij. Prejel je več nacionalnih literarnih nagrad.

Njegovo poezijo odlikuje neposrednost in prodornost elementarnega doživljanja. Intenzivna težnja po čimbolj eksaktnem izpovedovanju resničnosti ga sili h konkretnosti, zato je njegov pesniški izraz stvaren, izpoved izredno plastična, saj navadno posega v več plasti človeške usode hkrati. Holthusnova izpoved najpogosteje temelji na asociativnem, raznosmernem nizanju posameznih elementov njegovega pesniškega spoznanja in izkušnje, ki se na koncu zmerom strne v učinkovito in vsebinsko bogato pričevanje o resničnosti. Njegove lirične formulacije vseskozi odlikuje specifična notranja dinamika in nenavaden duhovni blišč. Holthusen skuša ustvariti poezijo fascinirajoče lirične lepote, oblikovane z izredno močnim čutnim aparatom, ki mu šele omogoča resnično miselno sintezo, na kakršni temelji skoraj ves njegov lirični opus. Ta proces je za njegovo poezijo specifičen in ji daje, ob uporabi silno kultiviranega pesniškega jezika, ki je sposoben izražati najtanjše čustvene in miselne odtenke, videz nekakšnega harmoničnega pluralizma.

Holthusnova poezija je motivno posvečena večnim stiskam in prizadevanjem človeškega duha, ki skuša prodreti stvarjem za obzorje. Pri tem je ta duh izredno vztrajen in, izpričan v različnih oblikah, specifičnih za določeno okolje

in položaj, ki ga v njem zavzema, oblikuje zelo razgiban in mnogoteren pesniški svet, v katerem se zmerom znova razkriva resnica o našem času in njegovi vsebini.

JOHANNES BOBROWSKI se je rodil 1917 v Tilsitu. Po poklicu je umetnostni zgodovinar in živi zdaj v Berlinu. Sodeluje v večini nemških literarnih revij in časopisov. Njegova priljubljenost in cena je v zadnjem času, po uspehi zbirki *Sarmatski čas* močno porasla. Kot ekstremna pojava učinkujeta na poezijo Bobrowskega tradicija in eksperiment. V tem okviru oblikuje pesnik svojo fantastično pokrajino. Njegov ustvarjalni duh se pogloblja v legendarne in mitološke snovi in jih pesniško preoblikovane vključuje v svoj lirični svet. Zgleduje se, kar je vsekakor značilno, pri Gongori in Klopstocku. Vsa njegova poezija temelji na stilističnem eksperimentu, na elementih določene estetske izkušnje, ki jo oplaja nagnjenje k folklornim temam. Bobrowski prihaja iz pokrajine ob Njemenu, domovine slikarja Chagalla, katerega v svojih pesmih pogosto slavi. V poezijo vnaša izročilo preteklosti, na tem stebru sloni poglavito breme njegovega spomina. Lirika Bobrowskega se ravna po merilih nekega novega izkustva, novega občutja sveta, ki je dovolj stabilno, a tudi dovolj prožno, da lahko kljubuje raznovrstnim monstroom našega časa. V njegovi mirni, h krajinarstvu usmerjeni poeziji, v kateri se spet srečamo z elementarnostjo kot sredstvom fascinacije, najde prepotrebno pribežališče z apokaliptičnimi vizijami preganjani sodobni človek.

Lirika PAULA CELANA se giblje na široki tematski relaciji: od idilično obarvanih motivov, ki so najmočnejše zastopani v njegovi zgodnji poeziji, do stvaritev, posegajočih prav v globine duhovnega življenja sodobnega človeka. Formalno se Celan opira na ekspresionistično in surrealistično pesniško tradicijo. Sprva je v tej svoji usmeritvi nastopal še zelo osamljeno, pozneje pa je začel dobivati čedalje več pristašev. To je bila posledica povrnjenega zaupanja v pesniško besedo in intenzivnega ukvarjanja pesnikov, publicistov in literarnih zgodovinarjev s književnimi smermi polpretekle dobe, kot so ekspresionizem, dadaizem, surrelizem idr. Razširilo se je torej poznavanje tistih velikih gibanj, ki so nastopala proti vsemu harmoničnemu in s svojimi dejanji težila v iregularnost. Za svojo poezijo je Paul Celan prejel že več literarnih nagrad. Njegovi najvažnejši knjigi sta zbirka *Mak in spomin* in *Pogovorna mreža*, v katerih se pesnik dokaj oddalji od meja vsega fiksnega in skuša prodreti skozi čas, globoko v človeško usodo, do resnice naše situacije.

Paul Celan se je rodil 1920. leta v Černovcyh v Ukrajini. Pozneje je dolgo živel v Nemčiji, odkoder se je kmalu po vojni preselil v Pariz, kjer živi še danes. V nemščino prevaja francosko in rusko poezijo.

(Konec prihodnjič)

Niko Grafenauer

SREČANJA

SODOBNA NEMŠKA POEZIJA

(Konec)

RUDOLF HAGELSTANGE se je rodil 1912. leta v Nordhausenu na severnem Nemškem. Doslej je izdal že vrsto pesniških zbirk, med katerimi po svoji vrednosti zlasti izstopajo *Tok časa*, *Balada o iztekle življenju* in *Med zvezdo in prahom*. Hagelstange je velik mojster sonetov, ki jih je tik po vojni izdal v samostojni knjigi *Beneški credo*. V njih se zlasti uveljavlja stroga, jasna in opojna pesniška dikcija, ki nadaljuje lirično tradicijo Josefa Weinheberja, čigar vpliv je deloma prisoten tudi v ostalih njegovih zgodnjih pesmih. Hagelstange v svoji liriki z uspehom uporablja tudi svobodni verz, ki se odlikuje po močnem in slikovitem poetskem izrazu. Značilna zanj je strogost notranjega ritma in domiselna uporaba glasovnih figur.

Tematski okvir njegove lirike je dokaj širok, saj zajema izrazito refleksivne pesmi, v katerih prevladuje močan intelektualni element, dalje erotično poezijo in impresijo, ki upodablja idilično severnonemško pokrajino in socialno liriko; v njej se uveljavlja izrazit čustveni poudarek. Hagelstange si v svoji poeziji prizadeva dati besedi tisto ostrino in lepoto, ki omogoča pot do resnice in poudarja čar njenega razodetja.

HELMUT HEISSENBÜTTEL je vodja uredništva za radijske eseje v stuttgartskem radiu. Rodil se je leta 1921 in je doslej izdal že vrsto knjig. Piše pesmi, kritike in eseje. Med pesniškimi zbirkami sta najbolj znani *Topografije* in *Brez nadaljnega poznan*.

Njegova poezija sodi med najbolj ekstremne pojave v sodobni nemški književni tvornosti. Heissenbüttel se skuša izražati v neki vrsti besednih formul in podob, osvobojenih vsakršnega figurativnega okrasja in tradicionalne ritmike, ter priti do čiste, sintaktično primitivne pesmi.

Učinek teh njegovih liričnih utopij deloma temelji na presenečanju publike, zategadelj besedno gradivo v pesmih različno kombinira, skušajoč v tem odkrivati zmerom nove vsebinske odtenke. Močno so zastopani surrealistični genitivi; njihova grotesknost ustreza nelirični konstrukciji verzov. Temu konstruktivističnemu, antiliričnemu principu se ponujajo analogije v sodobnem kiparstvu, v plastikah iz železnih palic. Osnovni motiv pa je vselej dovolj jasen in najčesče posega v najbolj vsakdanjo duhovno problematiko sodobne družbe in posameznika.

GERHARD NEUMANN se je rodil leta 1928. Prvotno je bil učitelj, pozneje pa je delal kot rudar, gradbeni delavec, avtobusni sprevodnik itd. Zdaj je svoboden pisatelj. Pesmi, proza in eseje objavlja v številnih časopisih doma in na tujem. Med njegove najznačilnejše lirične zbirke sodita *Veter na koži* in *Slani mesec*.

Neumannova poezija se v veliki meri pridružuje dokaj močnemu toku nemške poezije, ki opeva naravo in človeka, kakršen je v neposrednem stiku z njo. Ta tok ima že zelo dolgo in bogato tradicijo, a se je v našem stoletju najmočnejše afirmiral v liriki starejših pesnikov, kot sta Oscar Loerke in Wilhelm Lehmann. Neumann skuša v naravnih pojavih odkrivati tiste nenavadne od-

tenke, ki učinkujejo poetično, pri tem jim, izločenim iz objektivnega okolja, prečiščenim in uporabljenim kot gradivo za oblikovanje njegovega pesniškega sveta, da novo vsebino in pomen. Vendar se nikoli preveč ne odmakne od močne senzibilne osnove svojega doživetja, temveč vseskozi ohranja tesen stik z realnostjo. Pri tem je njegov izraz zelo ekonomičen, kar daje njegovi poeziji videz velike zgoščenosti in čvrste vsebine.

CHRISTOPH MECKEL sodi k najmlajšemu rodu nemških pesnikov. Rojen je leta 1935. Študiral je grafiko in slikarstvo. Piše pesmi in prozo; doslej je izdal dve pesniški zbirki *Obleka nevidnica* in *Sirene v megli*, pripravlja pa tudi že novo. Meckla razjeda enaka tematika kot Celana, le da je ta bolj človek čutov kot misli, bližji slikoviti metafori kot abstraktni formuli, zato se njegovih verzov ne da več obnoviti, nasprotno pa so Mecklove pesmi skoraj zmerom tudi kratke fabule. Meckel se ne pomišlja spremeniti moškega v luno, posaditi na jesenski mesec spalne čepice, angelom dati v roko robec, da mahajo z njim, polžu dopustiti, da prehiti strelo itd. Meckel se tu že močno približuje groteski.

Za njegovo poezijo, posebno tisto iz zadnjega časa, je značilno, da tipa v vmesnem prostoru med abstrakcijo in čutnostjo, med emocionalno sočnostjo in miselno strogostjo. Ta nihanja so v njegovi liriki močno zaznavna in ji dajejo pečat intenzivnega vsebinskega in formalnega prizadevanja, kar vsekakor vpliva na obseg njegovih pesniških spoznanj in tehtnost doživetja.

Pričujoči izbor nikakor ne more v celoti in dovolj zvesto posredovati vseh vsebinskih in formalnih premikov v sodobni nemški poeziji, skuša pa določiti vsaj osnovne črte njene fiziognomije. Zaradi kriterija sodobnosti, čeprav je to zelo relativen pojem in se ga da tako ali drugače uporabiti, niso upoštevana nekatera starejša, še aktivna pesniška imena kot so Georg von der Vring, Peter Gan, Marie Luise Kaschnitz, Friedrich Georg Jünger, Wilhelm Lehmann, Nelly Sachs in drugi. Prav tako so zaradi omejenega prostora v izboru izostali nekateri drugi nemški pesniki, predvsem tisti iz avstrijskega in švicarskega kulturnega območja, kot so Ingeborg Bachmann, Christine Lavant, Christine Busta, Erich Fried, Claus Demus in drugi. Niso upoštevani tudi pesniki, ki so pri nas v zadnjem času že bili predstavljeni, čeprav marsikdaj zelo pomanjkljivo.* Pričujoči izbor torej izpolnjuje le neznamen del vrzeli, ki že dolgo zija v naši celotni prevodni dejavnosti.

Niko Grafenauer

* Karl Krolow: Pesmi (Naša sodobnost 1, 1962; Nova obzorja 9—10, 1962)
 Hans Magnus Enzensberger: Pesmi (Perspektive 16)
 Rainer Brambach: Pesmi (Problemi 6, 1963)
 Mlada nemška poezija (Mlada pota 4, 1961)
 Gottfried Benn: Pesmi (Naša sodobnost 11, 1959; Perspektive 8)